

Το κτήριο της Oriental Carpet στην προκυμαία της Σμύρνης και ο ρόλος του στην Καταστροφή του 1922

Περασμένα μεγαλεία

Γιώργος Πουλιμένος
ερευνητής και συγγραφέας

1
Σχεδιαστική
απεικόνιση του
κτιρίου της OCM
(© Γ. Πουλιμένος,
Α. Χατζηκωνσταντί-
νου και Εκδόσεις
Καπόν)

1
Graphic illustration
of the OCM
building (© G.
Poulimenos, A.
Hatzikonstantinou
and Capon Publi-
cations).

The Oriental Carpet building on the quay of Smyrna and its role in the Catastrophe of 1922

Bygone greatness

George Poulimenos
researcher and writer

Έως τα μέσα του 19ου αιώνα, η πρώτη εικόνα που αντίκριζε ο ταξιδιώτης που έφτανε στη Σμύρνη από τη θάλασσα ήταν ένας κικεώνας από ετερόκλητες κατασκευές: οι πίσω όψεις των μακρόστενων οικημάτων των Φράγκων εμπόρων, με κάτω αποθήκες και πάνω κατοικίες των λεγόμενων βερχανέδων, καφενεία που εισχωρούσαν στη θάλασσα στηριγμένα σε πασσάλους, καθώς και κάποιες ιδιωτικές ξύλινες αποβάθρες. Καθώς μέχρι τότε η Σμύρνη δεν είχε λιμάνι, τα εμπορεύματα

διακινούνταν από αυτές τις ιδιωτικές αποβάθρες χωρίς κανένα σχεδόν έλεγχο, με αποτέλεσμα τη μεγάλη άνθηση του λαθρεμπορίου. Την εικόνα αυτή ήρθε να αλλάξει η νέα προκυμαία μήκους τριάντισι χιλιομέτρων που κατασκευάστηκε μεταξύ 1875-1880, εκτοξεύοντας τη Σμύρνη στη μοντέρνα εποχή. Πολύ σύντομα η προκυμαία γέμισε από άκρη σ' άκρη με αριστοκρατικές κατοικίες, θέατρα, λέσχες, καφεζυθοπωλεία και πολυτελή ξενοδοχεία, καθώς και αποθήκες,

Η βρετανικών συμφερόντων Oriental Carpet Manufacturers ήταν εκείνη την εποχή ο μεγαλύτερος προμηθευτής ανατολίτικων χαλιών στον κόσμο.

The British-owned Oriental Carpet Manufacturers was at that time the world's largest supplier of oriental carpets.

Until the middle of the 19th century, the first image seen by the traveler arriving in Smyrna from the sea was a jumble of diverse constructions: the back sides of the long narrow houses of the Frankish merchants, with warehouses beneath and residences above – the so-called ferhanes-, cafes jutting into the sea on stilts, as well as some private wooden docks. Because until then Smyrna did not have a port, goods were traded from these private docks with almost

no control, resulting in the great flourishing of smuggling. This image changed by the new three-and-a-half-kilometer quay that was built between 1875-1880, launching Smyrna into the modern era. Very soon a lot of new buildings were constructed from one end to the other of the quay, as aristocratic residences, theaters, clubs, coffee shops and luxury hotels, as well as warehouses, office buildings, popular hotels, and cafés in its southern part, in the new port.

2
Άποψη του λιμανιού της Σμύρνης προς τα τέλη του 1919. Λίγο δεξιά από το κέντρο διακρίνεται το εντυπωσιακό τετραώροφο κτήριο της Oriental Carpet Manufacturers

2
View of the harbor of Smyrna towards the end of 1919. Just to the right of the center is the impressive four-story building of Oriental Carpet Manufacturers.

κτήρια γραφείων, λαϊκά ξενοδοχεία και καφενέδες στο νότιο τμήμα της, στο νέο λιμάνι.

Oriental Carpet Manufacturers, ο κολοσσός των χαλιών Ένα από τα πιο εντυπωσιακά κτήρια της προκυμαίας, χτισμένο γύρω στα 1910, ήταν το τετραώροφο, εκλεκτικιστικού ρυθμού κτήριο της Oriental Carpet Manufacturers (OCM), το

οποίο στέγαζε τα γραφεία της εταιρείας, καθώς και έκθεση και αποθήκη χαλιών. Η OCM ιδρύθηκε στα τέλη του 1907 μετά από συμφωνία των τεσσάρων μεγαλύτερων οίκων ταπήτων της Σμύρνης, καθώς και δύο ακόμη οίκων της Κωνσταντινούπολης και του Λονδίνου, με αποτέλεσμα σύντομα να εξαλείψει σχεδόν τον ανταγωνισμό και να μονοπωλήσει την εξαγωγή

χαλιών από τη Σμύρνη. Η εταιρεία λειτουργούσε χιλιάδες αργαλειούς με δεκάδες χιλιάδες, κυρίως Χριστιανές, εργάτριες σε είκοσι επτά πόλεις της Μικράς Ασίας, καταφέροντας έως το 1914 να γίνει ο μεγαλύτερος εργοδότης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά τους σιδηροδρόμους. Παράλληλα ίδρυσε δίκτυο καταστημάτων στην Ευρώπη,

Oriental Carpet Manufacturers, the carpet colossus One of the waterfront's most impressive buildings, built around 1910, was the four-story, eclectic-style Oriental Carpet Manufacturers' (OCM) building, which housed the company's offices, as well as a carpet showroom and a warehouse. OCM was founded at the end of 1907 after an agreement

between the four largest carpet houses of Smyrna, and two more houses in Istanbul and London, which soon almost eliminated competition and monopolized the export of carpets from Smyrna. The company operated thousands of looms with tens of thousands of mostly Christian workers in twenty-seven cities in Asia Minor, becoming by 1914 the largest employer in the

Ottoman Empire, after the railways. At the same time, it established a network of stores in Europe, Egypt, and the USA, controlling 90% of the exports of the famous "Smyrna" carpets. After the harsh years of World War I, during which the port of Smyrna underwent naval blockade and the British-owned OCM had been forced to produce fabric for the uniforms of the enemy

στην Αίγυπτο και στις ΗΠΑ, ελέγχοντας το 90% των εξαγωγών των περιβόπων «Σμυρναϊκών» ταπίτων. Μετά τα δύσκολα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν το λιμάνι της Σμύρνης υφίστατο ναυτικό αποκλεισμό και η βρετανικών συμφερόντων OCM είχε υποχρεωθεί να παράγει ύφασμα για τις στολές του εκθρικού οθωμανικού στρατού, το εμπόριο των χαλιών άρχισε πάλι να ανακάμπτει. Μάλιστα η εταιρεία επεκτάθηκε στην Περσία, ελέγχοντας το ένα τρίτο της παραγωγής περσικών χαλιών, αλλά και στην Ινδία, με αποτέλεσμα να καταστεί ο μεγαλύτερος προμηθευτής ανατολίτικων χαλιών στον κόσμο. Σ' αυτή την περίοδο μετά τον πόλεμο τοποθετείται και η προσθήκη του τελευταίου ορόφου στο κτήριο της προκυμαίας, με τη μορφή μιας στέγης-σοφίτας τύπου Μανσάρ που ήρθε να προστεθεί στη μνημειακή μαρμάρην είσοδο και την πληθώρα των άλλων πλούσιων διακοσμητικών στοιχείων της πρόσοψης. (φωτ. 2)

Οι μέρες της Καταστροφής της Σμύρνης Της τελευταίες μέρες του Αυγούστου και τις πρώτες του Σεπτεμβρίου 1922, ο κόλπος της Σμύρνης ήταν γεμάτος με ξένα πολεμικά πλοία, που κατέπλεαν για να προστατέψουν τους υπηκόους των κρατών τους κατά τη διάρκεια της αποχώρησης του νικημένου ελληνικού στρατού και της αναμενόμενης επανόδου των Τούρκων στην πόλη. Ανάμεσά τους ήταν και πολλά βρετανικά: τα θωρηκτά Iron Duke και King George V, το καταδρομικό Cardiff, τουλάχιστον πέντε αντιτορπιλικά, καθώς και κάποια βοηθητικά πλοία, μεταξύ των οποίων το νοσοκομειακό Maine. Για να προστατευθούν όμως τα πολλά κτήρια και ιδρύματα βρετανικού ενδιαφέροντος, όπως για παράδειγμα το Προξενείο και το Βρετανικό Ταχυδρομείο στον Φραγκομαχαλά, ο αγγλικανικός ναός του Αγίου Ιωάννου και το Βρετανικό Ναυτικό Νοσοκομείο στην Πούντα, η έδρα της British Trade

Corporation και διάφορα άλλα, ήταν απαραίτητη η ύπαρξη μιας βάσης στην ίδια την πόλη. Για τον σκοπό αυτό επιτάχθηκε το κτήριο της OCM για να χρησιμοποιήσει ως Βρετανικό Αρχηγείο στην ξηρά. Εκεί εγκαταστάθηκε τμήμα Βρετανών πεζοναυτών, και από εκεί οργανώνονταν οι περιπολίες των ναυτικών αγημάτων και η φρούρηση των κτηρίων βρετανικού ενδιαφέροντος κατά την περίοδο της εναλλαγής εξουσίας στη Σμύρνη. Δύο από τους Βρετανούς πεζοναύτες που ήταν στρατωνισμένοι στο κτήριο κλήθηκαν να καταθέσουν ενόρκως σε μία δίκη που έγινε στο Λονδίνο το 1924. Αντικείμενο της δίκης ήταν να καθοριστεί ποιες ασφαλιστικές εταιρείες θα ήταν υπεύθυνες για να αποζημιώσουν απώλειες εμπορευμάτων λόγω της φωτιάς της Σμύρνης. Για το διάστημα έως την αποχώρηση των Ελλήνων, οι μάρτυρες δεν παρατήρησαν κάτι το ιδιαίτερο γύρω απ' το κτήριο της OCM. Αντίθετα, μετά την έλευση των Τούρκων οι δύο πεζοναύτες υπήρξαν

3
Πρόσφυγες έχουν καταφύγει για ασφάλεια σε μαούνα μπροστά από το Βρετανικό Αρχηγείο στο κτήριο της OCM. Τους φροντίζουν Βρετανοί ναύτες.

Ottoman army, the carpet trade began to recover again. In fact, the company expanded into Persia, controlling one third of the production of Persian carpets, as well as into India, thus becoming the largest supplier of oriental carpets in the world. During this post-war period also the top floor of the quay building has been added in the form of a Mansard type attic-roof, complementing to the monumental marble entrance and the plethora of other rich decorative elements of the facade. (pic. 2)

The days of the Catastrophe of Smyrna During the last days of

August and the first days of September, 1922, the bay of Smyrna was full of foreign warships, sailing to protect the citizens of their states and their property during the departure of the defeated Greek army and the expected return of the Turks in the city. Among them were several British ones: the battleships Iron Duke and King George V, the cruiser Cardiff, at least five destroyers, as well as some auxiliary ships, among which the hospital ship Maine. However, to protect the many buildings and institutions of British interest, such as for example the Consulate and the British Post Office in Frank Street,

3
Refugees have sought safety in barges in front of the British Headquarters in the OCM building. British sailors take care of them.

the Anglican Church of St. John and the British Naval Hospital in Punta, the headquarters of the British Trade Corporation and various others, the existence of a base in the city itself was necessary. For this purpose, the OCM building was requisitioned to serve as British HQ ashore. During the period of the change of power in Smyrna, a division of British marines was installed there, and from there the patrols of the naval military departments and the guarding of the buildings of British interest were organized. Two of the British marines stationed in the building were called to testify under oath at a trial held in London in 1924. The subject of the trial was to determine which insurance companies were responsible for indemnifying merchandise losses due to the Smyrna fire. Until the withdrawal of the Greeks, the witnesses did not notice any special events around the OCM building. On the contrary, after the arrival of the Turks, the two marines witnessed

αυτόπτες σε διάφορα έκνομα περιστατικά, όπως λεηλασίες, ληστείες και φόνους. Ήδη το απόγευμα της 9ης Σεπτεμβρίου 1922, ημέρα της ανακατάληψης της Σμύρνης από τους Τούρκους, ο αρχιλοχίας Fripp είδε Τούρκους στρατιώτες, καθώς και πολλούς με κόκκινα περιβραχιόνια, να σκαλίζουν τους μπόγους που είχαν παρατήσει οι πρόσφυγες μπροστά στο αρχηγείο τους. Η λεηλασία των αποσκευών των προσφύγων από άτομα με κόκκινα περιβραχιόνια συνεχίστηκε και την επομένη (10 Σεπτεμβρίου), όπως κατέθεσε ο υπολοχαγός Heaton Lumley. Το ίδιο πρωί, σύμφωνα και πάλι με τον αρχιλοχία Fripp, καμιά εκατοστή Τούρκοι στρατιώτες, μαζί με πολίτες, παραβίαζαν καταστήματα και σπίτια στο λεγόμενο Αραπιάν Τσαρσί, τον κάθετο στην προκυμαία εμπορικό

δρόμο στο πλάι του κτηρίου της ΟCM, και πετούσαν έξω μπόγους. Μαζί τους είχαν και κάρτα για να φορτώνουν τα λάφυρα και, όταν τα γέμιζαν, περνούσαν μ' αυτά μπροστά από το αρχηγείο. Το θράσος τους μάλιστα ήταν τέτοιο, που σε μία περίπτωση πέταξαν κουτιά με τσιγάρα στους Βρετανούς ναυτοφρουρούς, προφανώς κλεμμένα. Αργότερα, ο ίδιος μάρτυρας είδε έξω απ' το

αρχηγείο τέσσερις-πέντε Τούρκους στρατιώτες να σταματούν κάποιον Αρμένιο που κουβαλούσε ένα μάτσο ομπρέλες. Οι Τούρκοι του πήραν όλες τις ομπρέλες και τις μοίρασαν μεταξύ τους, αφήνοντάς του μόνο μια μαγκούρα. Εκείνος την πέταξε κάτω εκνευρισμένος κι άρχισε να την τσαλαπατάει και να τη φτύνει βρίζοντας. Χειρότερη μοίρα είχαν τρεις άλλοι Αρμένιοι την ίδια μέρα. Κατά τον

various illegal incidents, such as looting, robberies and murders. Already on the evening of September 9, 1922, the day of the recapture of Smyrna by the Turks, Sergeant Major Fripp saw Turkish soldiers, as well as civilians with red armbands, looting the bundles left by the refugees in front of their headquarters. The looting of the refugees' luggage by people wearing red

armbands continued during the next day (September 10), as Lt. Heaton Lumley testified. That same morning, again according to Sergeant Major Fripp, about one hundred Turkish soldiers, along with civilians, were breaking into shops and houses on the so-called Arapian Tsarsi, the shopping street perpendicularly to the quay next to the OCM building and were throwing out bundles. They also had brought wagons with them to load the loots and, when their wagons were full, they carried them in front of the headquarters. In fact, their audacity was such, that in one case they threw boxes of cigarettes, apparently stolen, to the British naval guards. Later, the same witness saw outside the headquarters four or five Turkish soldiers stopping an Armenian carrying a bunch of umbrellas. The Turks took all his umbrellas

and divided them among themselves, leaving him only a walking stick. He threw it down enraged and started kicking it and spitting at it, cursing loudly. Three other Armenians had a worse fate on the same day. According to Heaton Lumley, one of them was shot and killed as he tried to escape from his pursuers by climbing on a roof. Another one was shot in the back by a Turkish soldier around eight o'clock in the morning, when he was opening his shop at the quay. The third one was shot at about noon by unknown people and fell dead a few meters to the right of the British Headquarters, while he was chatting in broken English with the British guards. Sergeant Major Fripp was an eyewitness of the last two murders. During the next two days obviously the Christians of Smyrna realized the danger and avoided

4
Μετά τη φωτιά, ανάμεσα στα καμένα κτήρια της προκυμαίας, εκείνο της Oriental Carpet Manufacturer sέχει καταρρεύσει εντελώς. Μόνο η πρόσοψη του ισογείου στέκει ακόμα όρθια.

4
After the fire, among the burnt buildings on the waterfront, the Oriental Carpet Manufacturers building has completely collapsed. Only the facade of the ground floor is still standing

Heaton Lumley, ένας από αυτούς πυροβολήθηκε και σκοτώθηκε καθώς προσπαθούσε να ξεφύγει από τους διώκτες του σκαφαλώνοντας σε μια στέγη. Έναν ακόμα τον πυροβόλησε πισώπλατα κάποιος Τούρκος στρατιώτης γύρω στις οκτώ το πρωί, την ώρα που άνοιγε το κατάστημά του στην προκυμαία. Τον τρίτο τον πυροβόλησαν άγνωστοι κι έπεσε νεκρός λίγο δεξιά από το Βρετανικό Αρχηγείο γύρω στο μεσημέρι, καθώς συνομιλούσε με σπαστά αγγλικά με τους Βρετανούς φρουρούς. Ο αρχιλοχίας Frigg ήταν αυτόπτης στις δύο τελευταίες δολοφονίες. Τις επόμενες δύο μέρες φαίνεται ότι οι Χριστιανοί της Σμύρνης συνειδητοποίησαν τον κίνδυνο και απέφευγαν

να κυκλοφορούν μόνοι στους δρόμους, ούτε καν μπροστά από το Βρετανικό Αρχηγείο, όπου υποτίθεται ότι δεν θα κινδύνευαν λόγω της παρουσίας των ξένων ναυτών. Φοβούμενοι όμως για τη ζωή τους και την τιμή τους, πολλοί από αυτούς κατέφευγαν σε μαούνες, άλλες κοντά κι άλλες μακρύτερα απ' την προκυμαία. Μία απ' αυτές ήταν δεμένη ακριβώς μπροστά από το Βρετανικό Αρχηγείο, πολύ κοντά στην ακτή, τη δε τροφοδοσία της με νερό και τρόφιμα είχαν αναλάβει οι Βρετανοί. (φωτ. 3) Αυτό ήταν δυνατό όμως μόνο ως τη 12η Σεπτεμβρίου, καθώς όσοι επέβαιναν στη μαούνα είτε εγκαταλείψουν να την απομακρύνθηκαν από την προκυμαία, αφού την

επομένη (13 Σεπτεμβρίου) ξέσπασε η Μεγάλη Φωτιά της Σμύρνης. Το απόγευμα της δεύτερης μέρας της φωτιάς (14 Σεπτεμβρίου), η κατεύθυνση του ανέμου άλλαξε. Ως τότε φυσούσε προς βορρά, προωθώντας τη φωτιά προς τις χριστιανικές συνοικίες και κατακαίγοντάς τις. Εκείνες τις ώρες όμως άρχισε να φυσά αντίθετα, προς τον νότο. Απειλήθηκε έτσι και το κτήριο της Oriental Carpet, που ως τότε είχε μείνει άθικτο. Παρά την προσπάθεια των Βρετανών ναυτών που είχαν ανέβει στη στέγη του αρχηγείου τους και το κατάβρεχαν με νερό για να το σώσουν, τελικά το βράδυ άρπαξε κι αυτό φωτιά, αποτεφρώθηκε και κατέρρευσε. (φωτ. 4) Μαζί με το μεγαλοπρεπές

κτήριο κάπκαν χαλιά αξίας ενός εκατομμυρίου λιρών, ο δε καπνός και η μυρωδιά του καμένου μαλλιού απλώθηκαν σ' ολόκληρη την περιοχή. Από το κτίσμα απέμεινε μόνο η πρόσοψη του πετρόχτιστου ισογείου και η μνημειακή μαρμάρινη είσοδος, για να θυμίζουν την αλλοτινή του δόξα.

Πηγές

Γ. Πουλημένος και Α. Χατζηκωνσταντίνου, *Η προκυμαία της Σμύρνης, Εκδόσεις Καπόν 2018* (βραβείο Ακαδημίας Αθηνών 2019).
Γ. Πουλημένος, *αδημοσίευτη (προς το παρόν) μελέτη σχετικά με τη Φωτιά της Σμύρνης.*

walking alone in the streets, not even in front of the British Headquarters, where they were supposed to be out of danger because of the presence of the foreign sailors. However, fearing for their lives and their honor, many of them took refuge in barges, some nearby and others further from the quay. One of them was moored right in front of the British Headquarters, very close to the shore, and its supply of water and food had been taken over by the British. (pic. 3) However, this was only possible until September

12, as those who were on board the barge, were either forced to abandon it or were removed from the waterfront, as the Great Fire of Smyrna broke out the next day (September 13). On the afternoon of the second day of the fire (September 14), the wind direction changed. Until then it was blowing to the north, pushing the fire towards the Christian quarters, and burning them. At that time, however, the wind began to blow to the opposite direction, towards the south. The Oriental

Carpet building, which until then had remained intact, was also threatened. Despite the efforts of the British sailors who had climbed onto the roof of their headquarters and drenched it with water to save it, it finally caught fire in the evening, it burned down completely and collapsed. (pic. 4) Along with the magnificent building, carpets worth a million pounds were burnt, while the smoke and the smell of burnt wool spread throughout the area. Only the facade of the stone-built ground floor and

the monumental marble entrance of the building remained, to remind us of its former glory.

Sources

G. Poulimenos and A. Hatzikonstantinou, *The quay of Smyrna, Kapon Publications 2018 (Athens Academy Award 2019).*
G. Poulimenos, *unpublished (for now) study on the Fire of Smyrna.*